

NAZİRE

bazı şiirleri tanzîr ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim XVII. yüzyıl şairlerinden Âşık Ömer'in şiirlerine çağdaşı Gevherî'den başlamak üzere birçok şair nazîre yazmıştır. Âşık Ömer de Râsîh'in "üstüne" redifli gazelini tanzîr etmiştir (Ergun, s. 71). Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirlerine Âşık Ömer ve özellikle çok etkilendiği Gevherî nazîre yazmıştır (Eren, s. 62-67). Âşık şiiri içinde önemli yeri olan atışma ve karşılaşmalar nazîreye benzetilebilirse de çoğunlukla irticâlen yapılmaları, oluşum sebebi, ortaya konuş şekli ve amaçları bakımından nazîreden farklıdır. Bu tür şiirlerin divan şiirinde münâzara ile ilişkilendirilmesi daha doğru olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Gibb, *HOP*, I, 99-100; Sadettin Nüzhet Ergun, *Âşık Ömer*, İstanbul, ts., s. 71-83; Hikmet İlaydın, *Türk Edebiyatında Nazım*, Ankara 1951, s. 104; Hasan Eren, *Türk Şairleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1952, s. 62-67; Nihad Sami Banarlı, *Büyük Nazireler: Mevlid ve Mevlid'de Milli Çizgiler*, İstanbul 1962, s. 7; W. G. Andrews, *An Introduction to Ottoman Poetry*, Minneapolis 1976, s. 166; a.mlf., "Starting Over Again: Some Suggestions for Rethinking Ottoman Divan Poetry in the Context of Translation and Transmission", *Translations: (Re)shaping of Literature and Culture* (ed. Saliha Paker), İstanbul 2002, s. 15-40; Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 269-273; a.mlf., "Gazel", *TDL*, sy. 415-417, s. 78-245; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri*, Ankara 1985, s. 21; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara 1988, s. 167-169; Iskender Pala, "Türk Edebiyatında Tehziller ve Argo Kelimelerin Edebiyata Yansımaları", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 (26 Eylül 1988 – 3 Ekim 1988)*, Ankara 1996, s. 363-381; *Edimelî Nazmî, Mecmaü'n-Nezâir: İnceleme-Tenkittî Metin* (haz. M. Fatih Köksal, doktora tezi, 2001), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, hazırlayanın girişi, I, 2-81; M. Fatih Köksal, "Nazîre Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazîre Yazıcılığı", *Dirözler Armağanı: Prof. Dr. Meserret Diröz ve Haydar Ali Diröz Hatıra Kitabı*, Ankara 2003, s. 215-290; Tevfik Fikret, "Nazîreperdâzlık", *SF*, sy. 263 (1312), s. 34-35; Ali Emîrî, "Muazzam Bir Esere Teşebbüs", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 6, İstanbul 1334, s. 118-122; Mustafa İsen, "Divan Şiirinde Nazîre Geleneği", *Mavera*, sy. 54, İstanbul 1981, s. 24-26; Harun Tolasa, "18. yy.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü: Müstakim-zâde'nin İstihâatü's-şî'riyye'si II", *TDED*, XXIV-XXV (1986), s. 363-379; E. G. Ambros, "Nazîre, The Will-o'-the-wisp-of Ottoman Divan Poetry", *WZKM*, LXXIX (1989), s. 57-65; Hüseyin Ayan, "Bir Nazîre Mecmûası", *MÇTAD*, sy. 7 (1993), s. 111-118; W. Feldman, "Imitatio ... in Ottoman Poetry: Three Ghazals of the Mid-Seventeenth Century", *TSAB*, XXI/2 (1997), s. 41-58; Asgar Dilberipûr, "Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamse'sine Nazîre Yazanlar" (trc. M. Fatih Köksal), *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 8, Sivas 1999, s. 199-238; Kâzım Yetiş, "XVI. Yüzyıl Başında Yazılmış Bir Kavâid-i Şiirîyye Risalesi", *TDED*, XXIX (2000), s. 294-307; Hasan Aktaş, "Nazîrecilik Geleneği ve

Çağdaş Şiirimizin Ufukları", *Hece*, sy. 53-55, Ankara 2001, s. 282-294; Ahmet Mermer, "XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazîre Mecmuası ve Aydınlı Visâlî'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Millî Folklor*, sy. 56, Ankara 2002, s. 75-94; Kenan Akyüz, "Nazîre", *TA*, XXV, 160-161; "Nazîre", *TDEA*, VI, 544-545; Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *DİA*, IX, 398-409.

M. FATİH KÖKSAL

□ FARS EDEBİYATI. Fars edebiyatında nazîre karşılığında **istikbâl**, **cevâb**, **tazmîn** gibi terimler kullanılmış, istikbal bazan **istiâne**, bazan **tazmîn** ile aynı kabul edilmiştir. Bazıları ise istiâneyi bir beyitten fazla olan tazmîn diye nitelendirmiştir. İstikbal karşılığı olarak **derc** de kullanılmıştır. Şairlerin söz söylemedeki yaratıcılığı ve bunu ispattaki ısrarları onları kendilerinden önceki bir şairin ele aldığı konuyu yeniden nazmetmeye, o şiire nazîre yazmaya sevk etmiştir. Bir şiir veya manzuma esas olan konu halk tarafından kabul görüp beğenildiğinde şairler, kendi edebî kudret ve kabiliyetini ortaya koymak amacıyla o şiire nazîre yazmaya yönelmişlerdir. Rakibi mağlûp etmek, muasırları ve halefi olacak kavgacı şairleri şiir meydanından atmak için bazı şairler kendilerini güç kafiye ve redifler kullanmaya zorlar veya şiirde kullanılması ve bir araya getirilmesi güç kelimeleri seçerek edebî sanatlarla ve kelimelerle oynar, kasidesinin sonunda da bundan dolayı kendini över. Cemâleddîn-i İsfahânî "âteş" redifli kasidesinde Eşref-i Gaznevî ve Reşidüddin Vâtât'ı hedef alır. Zahîr-i Fâryâbî "gevher" redifli kasidesinde şairleri bu redifle şiir söylemeye davet eder. Cemâleddîn-i İsfahânî, Zahîr'in kasidesine cevap olarak yazdığı nazîrede kendisinin ondan üstün olduğunu söyler. Abdülvâsi-i Cebelî'nin leff ü neşr sanatıyla yazdığı kasidesine Emîr Hüsrev-i Dihlevî cevap / nazîre yazmıştır. Nazîrî-i Nişâbûrî gibi bazı şairlerin kasidelerinin çoğu üstatlarının şiirlerine nazîre niteliğindedir.

Kafiye ve redif arasındaki irtibatı korumak, redifle uyumlu mazmunları ortaya çıkarmak zor olduğundan bazı şairler nazîrelerinde başarılı olamamışlardır. Sabâ-yı Kâşânî "âfitâb" redifli kasidesinin sonunda, bu güçlüğü aşarken gösterdiği başarıdan dolayı kendini övmüştür. Bazan da memduhlar şairleri birbirine karşı kışkırtıp nazîre düzenlemeye teşvik etmişlerdir. Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, Hakîm-i Râsîdî'nin zor bir vezinle yazdığı ve filleri vasedip şahı methettiği kasidesine nazîre yazmış, içinde onun ustalığını ve maharetini de belirtmiştir.

Bir kısım şairler bir başka şairi överken şiirin bazı türlerinde onun yeteneğinin az olduğunu ima etmiş, bunu kabullenmeyen şair ise bu türde de kabiliyetini ispat etmek için nazîre yazmıştır. Sa'dî-i Şîrâzî'nin edebî yetkinliğini dile getirmek isteyen bir kişinin destan türünün artık sona erdiğini söylemesi üzerine Sa'dî, bu konuda da maharetini ispat için âdeta Firdevsî ile kavgaya tutuşur gibi onun tarzında şiir söylemiştir. Yine Sabâ-yı Kâşânî, *Şehinşâhnâme*'sinde Firdevsî'den saygı ile söz etmesine rağmen muâzara kastının olduğu da açıktır.

Fars edebiyatında Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si ve özellikle Nizâmî-i Gencevî'nin *Hamse*'si türlerinin en güzel eserleri olduğundan bunlara çeşitli nazîreler yazılmıştır. Nizâmî'nin *Hamse*'sini oluşturan mesnevilere Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Hâcû-yı Kirmânî, Şemseddin Kâtîbî, Abdurrahman-ı Câmî, Hâtîfî, Feyzî-i Hindî gibi tanınmış şairler nazîre düzenlemiştir. Türk edebiyatındaki hamselerin çoğu Nizâmî, Emîr Hüsrev ve Câmî'nin mesnevilerine nazîre veya cevap niteliğinde yahut bunlardan tercüme yoluyla kaleme alınmıştır.

Manzum eserlerin dışında örnek kabul edilen mensur eserlere de nazîreler yazılmıştır. Bunlardan en önemlisi Sa'dî'nin *Gülîstân*'ıdır. *Gülîstân* yazıldığından itibaren birçok yazar ve şairin ilgisini çekmiş, gerek tertip gerekse muhteva ve üslûp açısından nazîreleri kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Muinüddîn-i Cüveynî'nin *Nigârîstân*'ı, Ubeyd-i Zâkânî'nin *Ahlâku'l-eşraf*'ı, Mecd-i Haffî'nin *Ravza-i Huld*'ü (*Hâristân*), Câmî'nin *Bahâristân*'ı, Kemalpaşazâde'nin *Nigârîstân*'ı, Kaânî-i Şîrâzî'nin *Perişân*'ı, Rızâ Kulî Han Hidâyet'in *Riyâzü'l-muhibbîn*'i, Ali Ekber-i Ferâhânî'nin *Bahâristân* ile *Hâristân*'ı ve Edîb-i Kirmânî'nin *Hâristân*'ı sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râdüyânî, *Tercümânü'l-belâga* (nşr. Ahmed Ateş), İstanbul 1949, s. 103-104; Reşidüddin Vâtât, *Hadâ'îku's-sihr fi deka'îki's-şî'r* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1362 hş., s. 72; Zeynelâbidin Mü'temen, *Tahavvül-i Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1352 hş., s. 77; a.mlf., *Şî'r u Edeb-i Fârsî*, Tahran 1364 hş., s. 273-279; Celâleddin Hümâtî, *Fünûn-ı Belâgat ve Şanâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1354 hş., s. 217-219, 403; Neccef Kulî Mirzâ, *Dürre-i Necefi* (nşr. Hüseyin Âhî), [baskı yeri yok] 1362 hş., s. 210-211; Ebû'l-Kâsim Râdfer, *Ferheng-i Belâg-ı Edebî*, Tahran 1368 hş., I, 111, 371-372; II, 1150; Abbâspûr, "İstikbâl", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 86; a.mlf., "Tazmîn", a.e., II, 372.

MUSTAFA ÇİÇEKLER